

Utviklingen på arbeidsmarkedet

SAMMENDRAG

Etter at arbeidsledigheten begynte å stige i mai 2008 har ledigheten økt med om lag 35 000 personer, justert for sesongvariasjoner. Ledigheten økte svært raskt fra september og gjennom vinteren, men veksten har avtatt i løpet av de siste fire månedene. Ved utgangen av august var 77 100 personer registrert som helt ledige. Det er særlig for yrker innen bygg og anlegg, industrien og for ingeniør- og ikt-fag at ledigheten har økt mye. Innen offentlig sektor er veksten mer moderat.

Tilgangen på nye arbeidssøkere har gått ned de siste månedene, mens arbeidssøkervarigheten har steget. Det er særlig antall ledige med arbeidssøkerperiode mellom 13 og 52 uker som har økt sterkt det siste året.

Målt ved tilgangen på ledige stillinger, har etterspørselen etter arbeidskraft gått relativt lite ned i 2009, etter å ha falt kraftig gjennom 2008. Sysselsettingen har også holdt seg stabil, til tross for den sterke veksten i arbeidsledigheten. Utviklingen i sysselsettingen er trolig påvirket av at mange bedrifter beholder arbeidskraft de strengt tatt ikke har behov for, i påvente av en ny konjunkturoppgang. Innen bygge- og anleggsnæringen og industrien har imidlertid sysselsettingen falt, og i andre kvartal var det 21 000 færre sysselsatte i disse næringene enn ett år tidligere. Denne nedgangen har blitt oppveid av sysselsettingsvekst innenfor offentlig sektor.

Den økte arbeidsledigheten og reduserte sysselsettingen innen bygge- og anleggsnæringen og industrien har også gitt en sterk økning i ledigheten blant arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene. Konjunkturedgangen har også dempet veksten i antall arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene, og i årets sju første måneder ble det gitt om lag 40 prosent færre arbeidstillatelser til personer fra disse landene sammenlignet med samme periode i fjor.

Den internasjonale økonomiske nedgangen er nå i ferd med å bremse opp. Det ser ut til å kunne bli en svak økonomisk vekst mot slutten av 2009 og i 2010, og vekstanslagene for de neste to år har blitt oppjustert for de aller fleste land.

Den ekspansive finans- og pengepolitikken som har blitt iverksatt i Norge ser ut til å ha dempet effektene av den globale finanskrisen, og nedgangen i den norske økonomien har hittil ikke vært så sterk som i euroområdet og USA. Etter å ha falt i ett år, ble det igjen positiv vekst i husholdningenes konsum i andre kvartal i år, og boligprisene har steget gjennom året. Oljeinvesteringene er også rekordhøye og antas å holde seg høye også neste år.

NAV forventer at sysselsettingen vil gå marginalt ned i 2009 og 2010. Som i tidligere lavkonjunkturer forventer NAV at yrkesdeltakelsen vil bli lavere det neste året, siden flere unge vil velge utdanning og flere eldre vil trekke seg ut av arbeidsmarkedet. På grunn av befolkningsveksten anslår NAV likevel at arbeidsstyrken vil øke med 14 000 personer i 2009 og med 10 000 i 2010. Sammen med utsiktene om høyere aktivitetsnivå i andre halvår 2009 og gjennom 2010, forventer NAV at ledigheten vil fortsette å øke, men i et lavere tempo enn den gjorde i fjor høst og sist vinter. I gjennomsnitt for 2009 og 2010 anslår NAV at antallet registrerte ledige vil bli på henholdsvis 71 000 og 80 000, noe som tilsvarer 2,7 og 3,1 prosent av arbeidsstyrken. På det meste regner NAV med at det vil være mellom 85 000 og 90 000 helt ledige i 2010.

LEDIGHETSVEKSTEN AVTAR

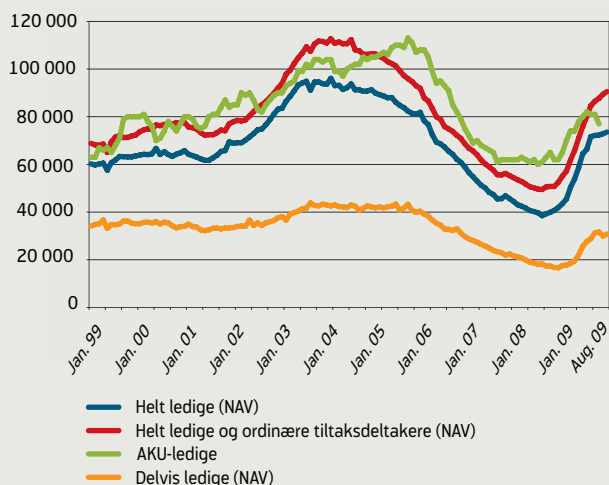
Antall registrerte ledige har nesten fordoblet seg siden arbeidsledigheten begynte å øke i mai 2008. Etter en kraftig stigning i fjor høst og gjennom vinteren har veksten i ledigheten bremsset opp de siste fire månedene (se figur 1). I august ble det registrert 77 100 helt ledige hos NAV, noe som tilsvarer en ledighetsrate på 3,0 prosent. Ledigheten økte med 700 personer i løpet av august ifølge sesongjusterte tall. Samtidig viser tall fra Statistisk sentralbyrås

arbeidskraftundersøkelse¹ (AKU) at arbeidsledigheten holdt seg stabil i årets fem første måneder.

Den reduserte veksten i ledigheten må sees i sammenheng med at tilgangen av ordinære arbeidssøkere har gått ned i den samme perioden. I tillegg har en økning i offentlig sysselsetting kompensert nedgangen i den private sektoren, slik at sysselsettingen har holdt seg stabil.

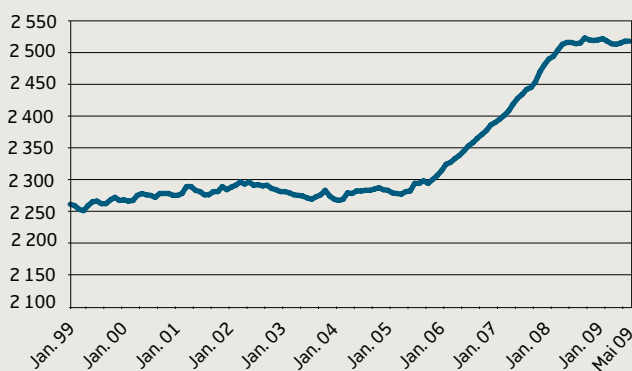
¹ Tallene fra AKU er sesongjusterte tremåneders gjennomsnittstall.

Figur 1:
Utviklingen i antall registrerte helt ledige, summen av registrerte ledige og ordinære tiltaksdeltakere, registrerte delvis ledige og arbeidsledige ifølge Arbeidskraftundersøkelsen. Sesongjusterte tall. Januar 1999 – august 2009.

KILDE: NAV OG SSB

Figur 2:
Sysselsetting. Sesongjusterte tall. 1 000 personer. Januar 1999 – juni 2009.

KILDE: SSB

FÆRRE SYSSELSATTE I BYGG OG ANLEGG OG INDUSTRIEN

Den sterke veksten i sysselsettingen som startet i 2005, har flatet ut i løpet av 2008 (se figur 2). Det siste året har utviklingen i den samlede sysselsettingen vært stabil. Fra 2. kvartal i fjor til 2. kvartal i år økte sysselsettingen med 5 000 personer. Dette er den laveste sysselsettingsveksten

i løpet av ett år siden 2. kvartal 2005.

I 2. kvartal i år var det 11 000 færre sysselsatte innen industrien enn i samme periode i fjor. Innen bygge- og anleggsvirksomhet har sysselsettingen falt med 10 000 i samme periode. Samtidig har det vært en økning i antall sysselsatte innen helse- og sosialtjenester på 23 000 personer.

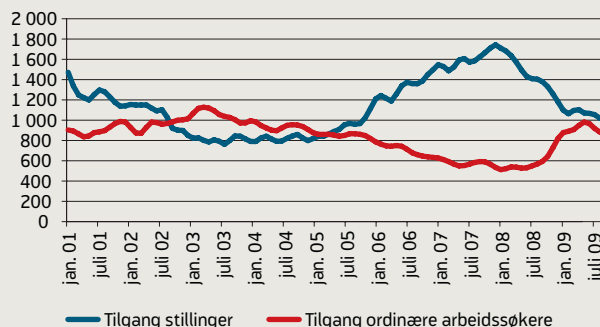
Selv om den samlede utviklingen er stabil, har det blitt 10 000 færre sysselsatte personer mellom 15 og 24 år fra 2. kvartal i fjor til samme periode i år. Dette skyldes at arbeidsledigheten har steget mest for ungdom det siste året. I tillegg er det mange unge som trekker seg ut av arbeidsmarkedet til fordel for utdanning når etterspørselen etter arbeidskraft går ned.

Den samlede yrkesdeltakelsen blant menn har falt med 0,8 prosentpoeng fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal i år, for kvinner har utviklingen i yrkesdeltakelsen vært stabil i perioden. I 2. kvartal var yrkesdeltakelsen 76,7 prosent blant menn og 70,4 prosent blant kvinner.

FÆRRE NYE ARBEIDSSØKERE

Tilgangen av ordinære arbeidssøkere per virkedag begynte å øke i mai 2008. Etter en kraftig vekst i antall nye arbeidssøkere mot slutten av 2008, har tilgangen flatet ut og gått noe ned i 2009. I august viste sesongjusterte tall at tilgangen av ordinære arbeidssøkere per virkedag holdt seg uendret etter å ha gått ned i de tre foregående månedene (se figur 3). Tilgangen av nye arbeidssøkere ligger fremdeles på et høyt nivå og var i august 60 prosent høyere enn året før.

Figur 3:
Tilgang ledige stillinger per virkedag (stillinger utlyst i media, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller meldt til NAV). Tilgang ordinære arbeidssøkere per virkedag. Sesongjusterte tall. Trend. Januar 2001 – august 2009.

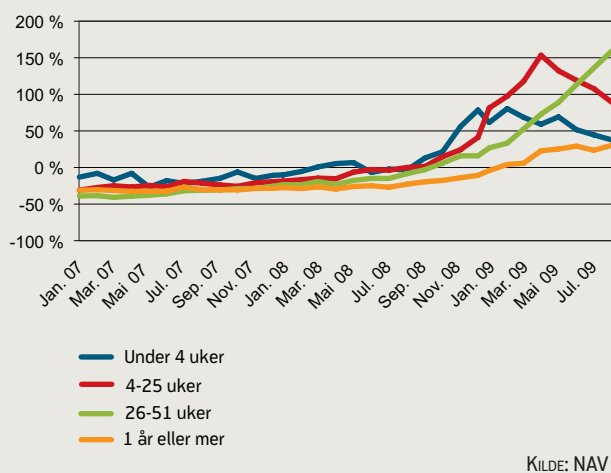
KILDE: NAV

I løpet av 2008 falt tilgangen av ledige stillinger per virkedag kraftig. Nedgangen har vært svakere i inneværende år. I løpet av august ble det registrert 21 prosent færre nye ledige stillinger enn året før. Nedgangen det siste året har vært sterkest innen ingeniør- og ikt-fag (-47 %), industriarbeid (-41 %), akademiske yrker (-35 %) og barne- og ungdomsarbeid (-35 %). Sammenlignet med i fjor har nedgangen vært lavest innenfor undervisning (-9 %) og bygg og anlegg (-9 %), mens innenfor butikk- og salgsarbeid har tilgangen av ledige stillinger gått opp med 14 prosent.

ØKENDE ARBEIDSSØKERVARIGHET

Den høye innstrømningen til ledigheten i andre halvår 2008 ser vi også gjennom det økende antallet ledige med arbeidssøkervarighet under fire uker i den samme perioden (se figur 4). Samtidig som tilgangen av nye arbeidssøkere har gått noe ned i løpet av de siste månedene, har lavere etterspørsel etter arbeidskraft ført til en økning i arbeidssøkervarigheten. Det er færre nykommere, men de som er ledige forblir det lengre enn før arbeidsledigheten begynte å øke.

Figur 4:
Utviklingen i tolv månedersendring i registrert ledighet fordelt etter arbeidssøkervarighet. Januar 2007 - august 2009.

KILDE: NAV

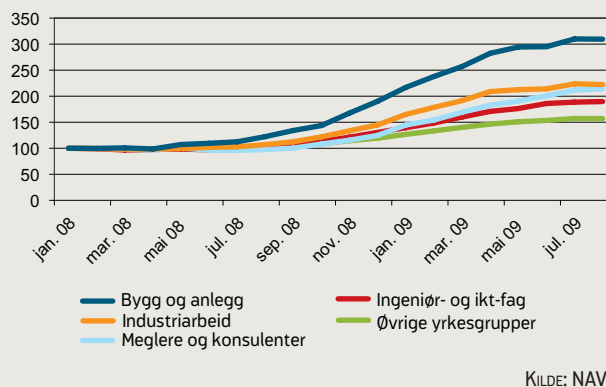
Antall ledige med arbeidssøkervarighet mellom 26 og 51 uker har steget mest de siste månedene og var i august 160 prosent høyere enn året før. Om lag en fjerdedel av de registrerte ledige hadde en arbeidssøkervarighet mellom

26 og 51 uker i august. Antall langtidsledige² har mer enn fordoblet seg på ett år og om lag 22 prosent av de registrerte ledige i august var langtidsledige, mot 18 prosent ett år tidligere.

STERKEST LEDIGHETSVEKST I PRIVAT SEKTOR

Det siste året har ledigheten steget kraftig i yrker som er vanlige i privat sektor, se figur 5. Spesielt gjelder dette yrker innen bygg og anlegg, som i løpet av det siste året har hatt en betydelig nedgang i aktiviteten. Nedgangen innenfor denne næringen kommer etter flere år med sterk vekst. Ifølge tall fra SSB var igangsettingen av nye boliger 40 prosent lavere i første halvår av 2009 sammenlignet med samme periode i 2007. En må tilbake til 2000 for å finne et tilsvarende lavt nivå på igangsettingen av nye boliger.

Figur 5:
Utviklingen i summen av helt ledige og ordinære tiltaksdeltakere justert for sesongvariasjoner. Utvalgte yrkesgrupper. Indeksert (januar 2008=100). Januar 2008 - august 2009.

KILDE: NAV

Også aktiviteten innenfor store deler av industrien har blitt sterkt redusert. Lavere råvarerepriser og sviktende etterspørsel fra utlandet på grunn av den internasjonale konjunkturedgangen er viktige årsaker til dette. Fra juli 2008 til juli 2009 falt industriproduksjonen 8,9 prosent ifølge SSB. Nedgangen i industriproduksjonen har ført til en sterk økning i antallet ledige industriarbeidere.

Tilbakegangen innenfor viktige næringer innen privat

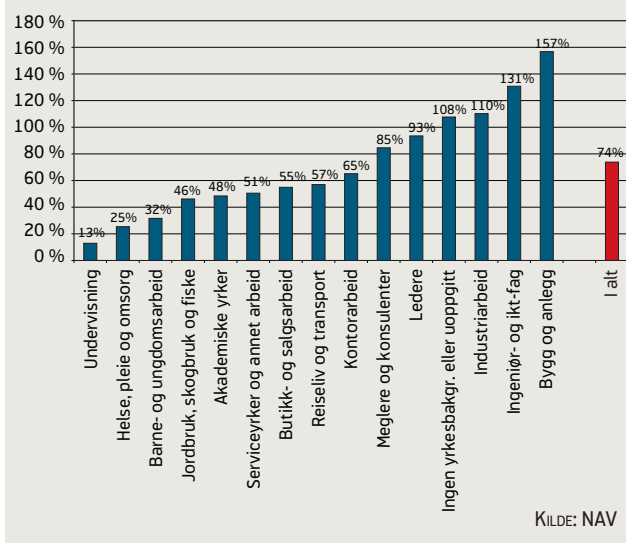
² Langtidsledige er registrerte helt ledige som har hatt en sammenhengende ledighetsperiode på minst 26 uker, med mulighet for avbrudd av maksimum to ukers varighet.

sektor som industrien og bygg og anlegg, fører også til at andre næringer og yrkesgrupper blir berørt. I det siste har ledigheten økt spesielt mye blant ingeniører, ikt-personell, meglere og konsulenter. Innenfor disse yrkesgruppene er imidlertid ledighetsnivået fremdeles lavt.

Sammenlignet med august 2008 har ledigheten økt for samtlige yrkesgrupper, som vist i figur 6. Økningen i antall registrerte helt ledige har vært størst blant personer med bakgrunn fra bygg og anlegg (157 %), ingeniør- og ikt-fag (131 %) og industri (110 %). I løpet av det siste året har ledigheten økt minst innenfor undervisning (13 %), helse, pleie og omsorgsarbeid (25 %) og barne- og ungdomsarbeid (32 %). Dette er yrkesgrupper som er vanlige innen offentlig sektor.

Ledighetsraten er høyest innenfor yrkesgruppene industri og bygg og anlegg med henholdsvis 4,7 og 4,6 prosent. Lavest ledighet er det for ledere, undervisning og helse, pleie og omsorg med 1,2 prosent.

Figur 6:
Prosentvis endring i antall arbeidsledige etter yrkesbakgrunn. August 2008 - august 2009.

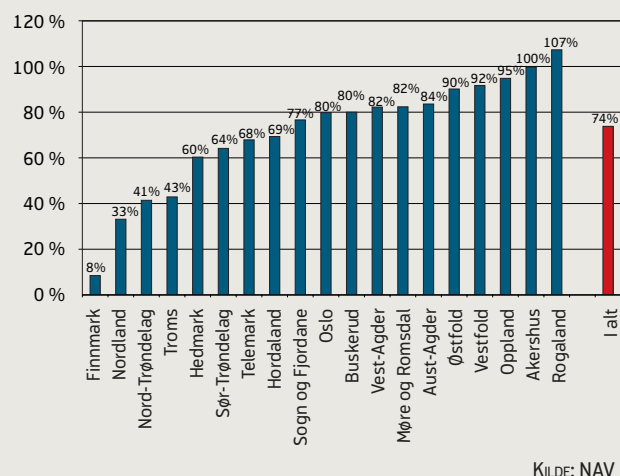

LEDIGHETEN ØKER I SAMTLIGE FYLKER

I august steg ledigheten i alle fylker, se figur 7. Sammenlignet med august 2008 har veksten vært størst i Rogaland og Akershus, med en økning på henholdsvis 107 og 100 prosent. Finnmark har hatt den laveste veksten med 8 prosent.

Arbeidsledigheten er lavest i Sogn og Fjordane og Rogaland med henholdsvis 2,1 og 2,2 prosent av arbeidsstyrken. De høyeste ledighetsratene er registrert i Oslo (3,9 %), Finnmark (3,8 %) og Østfold (3,6 %).

Figur 7:
Prosentvis endring i antall arbeidsledige etter fylke. August 2008- august 2009.

FLERE LEDIGE ARBEIDSINNVANDRERE

Ved utgangen av august var det registrert 4 200 helt arbeidsledige fra de nye EU-landene (EU12),³ en økning på 3 200 personer sammenlignet med august 2008. Den største gruppen arbeidsledige fra de nye EU-landene er polakker, fulgt av litauere og latviere. I alt var 3 200 personer med polsk statsborgerskap registrert som helt ledige ved utgangen av august. Tre av fire arbeidsledige fra EU12 kommer altså fra Polen.

De fleste arbeidsinnvandrere fra EU12 arbeider innen bygge- og anleggsnæringen eller industrien. Nesten halvparten (48 %) tilhører disse næringene. I tillegg er 16 prosent registrert med et arbeidsforhold innen formidling og utleie av arbeidskraft, og mange av disse arbeider også innen bygge- og anleggsnæringen eller industrien. Nedgangskonjunktoren det siste året har først og fremst rammet bygg og anlegg og industri, noe som forklarer den store økningen i antall ledige fra de nye EU-landene.

Arbeidsledigheten øker også blant andre arbeidsinnvandrere. Etter polakker, utgjør svensker og tyskere de største gruppene blant ledige arbeidsinnvandrere. Ved utgangen av august var det registrert 1 300 helt ledige med svensk statsborgerskap, en økning på 700 personer fra august i fjor. Tilsvarende var det registrert 600 helt ledige tyskere, en økning på 350 personer i samme periode.

Den store veksten i arbeidsinnvandring fra de nye EU-

³ Med EU12 menes de 12 nyeste medlemslandene i EU. Det vil si Polen, Litauen, Slovakia, Latvia, Romania, Estland, Bulgaria, Tsjekkia, Ungarn, Slovenia, Malta og Kypros.

landene etter utvidelsen av EU i 2004 bidro i høy grad til å dempe stramheten i det norske arbeidsmarkedet. En sterk etterspørsel etter arbeidskraft, særlig innen bygg og anlegg og industrien, ble til dels dekket av arbeidsinnvandring fra de nye EU-landene. I 2008 endret situasjonen på arbeidsmarkedet seg, og tilstrømmingen av arbeidsinnvandrere fra EU12 avtok noe. Statistikk fra UDI viser at antallet nye arbeidstillatelser gikk ned i løpet av andre halvår i fjor. Denne utviklingen har fortsatt inn i 2009. For de første sju månedene i år har antallet nye arbeidstillatelser gått ned med nesten 60 prosent, og antallet fornyelser har falt med 19 prosent, sammenlignet med samme periode i fjor.

Antall personer fra EU12 med gyldig arbeidstillatelse per 1. august er 62 800, eller 12 300 lavere enn samme tidspunkt i fjor. I fjor økte antallet arbeidstillatelser fra EU12 med ca. 15 000 personer fra mai til august, i år er augusttallet på nivå med tallet for mai. Det er tydelig at nedgangskonjunktoren har virket dempende på veksten i antall arbeidsinnvandrere fra EU12, men nedgangen har hittil vært moderat.

ØKT SYKEFRAVÆR BLANT MENN

I første kvartal 2009 var det totale sykefraværet på 7,7 prosent, en relativ økning på 3,3 prosent sammenlignet med første kvartal 2008. Det var bare legemeldt sykefravær som økte, og bare i privat sektor (inkl. offentlig næringsvirksomhet), mens offentlig sektor hadde en nedgang. Økningen i legemeldt fravær var størst i bygge- og anleggsnæringen og primærnæringene med nær 14 prosent, og det var kun bergverksdrift og olje- og gassutvinning og undervisning som fikk redusert fravær. Legemeldt sykefravær for menn økte med 7,6 prosent, mot bare 0,8 prosent for kvinner. Fraværet for menn økte i alle aldersgrupper. Blant kvinner over 45 år gikk fraværet ned, mens det økte blant kvinner under 45 år.

Den svake økningen i sykefraværet som har vært hovedtendensen siden 2005, har altså fortsatt etter finanskrisen. Økningen kommer imidlertid nå særlig blant menn og i privat sektor, mens det tidligere var størst økning blant kvinner og i offentlig sektor. Selv om det er vanlig at sykefraværet varierer negativt med ledigheten, er det også tegn på at fraværene kan bli lengre særlig i den første fasen av konjunkturedganger, muligens som en konsekvens av nedbemanning. Det kan derfor ta noe tid fra konjunkturedgangen starter til sykefraværet eventuelt går ned. Uansett vil det være usikkerhet knyttet til utviklingen i sykefraværet i tiden framover, i og med at det var en beskjeden fraværssøkning i konjunkturoppgangen. Samtidig påvirkes sykefraværet også av en rekke andre faktorer, og det er derfor ikke sikkert det blir noen nedgang som følge av konjunkturedgangen i det hele tatt.

Ved utgangen av august var det registrert 87 800 personer med nedsatt arbeidsevne⁴ hos NAV. Dette er en økning på 7 000, eller 9 prosent, sammenlignet med samme tidspunkt i fjor. Både økt tilgang av nye personer med nedsatt arbeidsevne og en økning i varigheten forklarer dette. En del av økningen skyldes at innføring av ny arbeidsmetodikk i NAV fører til at flere brukere i NAV nå blir definert inn under begrepet nedsatt arbeidsevne.

Ved utgangen av juni 2009 var det 341 400 personer som mottok uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad, en økning på 1,7 prosent fra juni 2008. Selv om antallet uføretrygdede har økt, har andelen av befolkningen i alderen 18-66 år som er uføretrygdet holdt seg stabil på 11,0 prosent siden 2006. For kvinner har andelen økt svakt de siste to årene, mens den har gått litt ned for menn. For aldersgruppene under 50 år er uføreandelen stabil eller svakt økende, men i alle aldersgruppene over 50 år har andelen gått ned. Veksten i antall uføre ville vært lavere hvis det ikke hadde vært for "forgubbingen" av befolkningen i arbeidsfør alder, som skyldes de store fødselskullene i årene etter annen verdenskrig.

UTVIKLINGEN INTERNASJONALT

Både OECD og Det Internasjonale Pengefondet (IMF) har nylig revidert sine vekstanslag for de neste to årene. Nyere data tyder på at nedgangen i økonomien er i ferd med å bremse opp, og begge institusjoner forventer at bunnen blir nådd i 2. halvår 2009. Samtidig kan en økonomisk oppgang starte før tidligere antatt. Utsiktene for 2010 er imidlertid en svak og langsom oppgang. Det er for de fremvoksende økonomiene at veksten vil ta seg raskest opp, mens veksten vil være svak innen euroområdet.

OECDs sammensatte ledende indikatorer, som forsøker å forutsi cirka seks måneder i forveien vendepunkter i den økonomiske aktiviteten, fortsatte å øke i juli og støtter anslaget om at en oppgang kan begynne i slutten av 2009. Disse prognosene innebærer en utflating i ledighetsveksten. En fortsatt høy ledighetsrate forventes imidlertid å dempe veksten i det private forbruket.

Bruttonasjonalproduktet i euroområdet falt med 0,1 prosent fra første til andre kvartal, justert for sesongsvingninger. Det siste året har BNP gått ned med 4,7 prosent. Fallet i eksporten er imidlertid betydelig lavere nå enn i de foregående kvartalene, og det private forbruket økte svakt etter to kvartaler med nedgang. Nedgangen ser nå altså ut til å være i ferd med å bremse opp i eurosone, og for noen land kan resesjonen være over. BNP økte med 0,3 prosent

⁴ Fra og med januar 2009 er begrepet "yrkeshemmet" erstattet av "personer med nedsatt arbeidsevne".

i 2. kvartal i både Frankrike og Tyskland, i begge tilfeller etter fire kvartaler på rad med nedgang. Økt privat konsum og økt nettoeksport var de viktigste bidragene til veksten. I Sverige var BNP uendret, mens i Nederland og Storbritannia falt BNP med henholdsvis 0,9 prosent og 0,8 prosent i 2. kvartal.

Forskjellige forventningsindikatorer for euroområdet har forbedret seg den siste tiden, noe som tyder på at konjunkturnedgangen nærmer seg slutten. Arbeidsledigheten fortsetter imidlertid å stige i eurosonen. Sesongjusterte tall viser at ledighetsraten var på 9,5 prosent i juli, den høyeste raten på ti år.

I USA falt BNP med 0,3 prosent i andre kvartal, etter en nedgang på 1,6 prosent i første kvartal. Husholdningenes konsum har gått ned med 1,2 prosent det siste året, industriproduksjonen har falt raskt og en del delstater må nå kutte i utgifter og sysselsetting på grunn av svak økonomi. Arbeidsledigheten steg til 9,7 prosent i august, 0,3 prosentpoeng høyere enn i juli, mens sysselsettingen falt med 216 000 personer, som er den laveste nedgangen på ett år. Forverringen på det amerikanske arbeidsmarkedet fortsetter altså, men i et lavere tempo enn det som var tilfellet i vinter.

Det er også tegn til stabilisering i det amerikanske eiendomsmarkedet, og boligprisene steg med 1,4 prosent fra mai til juni. Dette er den første økning siden begynnelsen av 2006. Salget av brukte boliger økte i juli for fjerde måned på rad, i tillegg til at salget av nye eneboliger steg med 9,6 prosent fra juni til juli.

UTVIKLINGEN I NORGE

Etter to kvartaler med nedgang økte bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge med 0,3 prosent i 2. kvartal 2009, ifølge sesongjusterte tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Fastlands-BNP er likevel 1,9 prosent lavere enn i 2. kvartal 2008.

En økning på to prosent i konsum i offentlig forvaltning bidro til veksten i 2. kvartal. Det samme gjorde det private forbruket, som økte med 0,6 prosent etter å ha falt siden 2. kvartal 2008. Sesongjusterte tall fra SSBs varekonsumindeks viser at husholdningenes varekonsum gikk opp også i juli. Den var 2,1 prosent høyere enn i juni og 1,8 prosent høyere enn året før.

Investeringer i fastlandsøkonomien økte med 0,9 prosent i andre kvartal, mens oljeinvesteringer gikk ned. Nivået på oljeinvesteringene er imidlertid fortsatt høyt historisk sett. Husholdningenes boliginvesteringer gikk ned med 4,7 prosent i 2. kvartal, og har dermed falt i åtte kvartaler på rad.

Produksjonen i bygge- og anleggsnæringen gikk ned for tredje kvartal på rad, men nedgangen på 0,8 prosent i 2.

kvartal er lavere enn i de foregående kvartalene. Foreløpige tall for juni 2009 fra SSBs byggearealstatistikk viser at det er igangsatt 24,5 prosent færre nye boliger i løpet av det første halvåret enn i samme periode i fjor. Nedgangen i næringsbygg er noe mindre. Samtidig fortsetter boligprisene å øke og var i august 0,7 prosent høyere enn i juli, justert for sesongvariasjoner. Dette innebærer en økning på 4,6 prosent på ett år og boligprisene er nå like høye som på toppnivået i august 2007, målt i løpende priser.

Industriproduksjonen var 8,9 prosent lavere i juli i år enn ett år tidligere, i følge SSBs produksjonsindeks. Det er særlig innen metallindustrien, papir- og papirvareindustrien og annen verkstedindustri at produksjonen har falt, mens det har vært en vekst i produksjonen innen næringsmiddelindustrien og maskinindustrien.

De siste tre månedene er det særlig trelast- og trevareindustrien som har hatt en positiv utvikling ifølge sesongkorrigerede tall, men også produksjon av ikke-jernholdige metaller hadde en vekst i denne perioden etter en lang periode med fallende produksjon.

Eksporsten falt med 2,9 prosent fra 1. til 2. kvartal 2009. Den største nedgangen var innen skip, plattformer og fly, med 46 prosent lavere eksportvolum enn i 1. kvartal. Tall for utenrikshandelen for juli 2009 viser imidlertid at det har vært en økning i handelsbalansen på 39 prosent i forhold til juni. Økt eksportverdi av råolje har bidratt til oppgangen, men det har også vært økt eksportverdi av fisk, maskiner og transportmidler.

Nasjonalregnskapstallene for 2. kvartal tyder på at produksjonsbunnen kan være nådd. Den ekspansive finans- og pengepolitikken som har blitt iverksatt i Norge ser ut til å ha dempet effektene av den globale finanskrisen, og nedgangen i den norske økonomien har hittil ikke vært så dyp som i euroområdet eller USA.

UTVIKLINGEN FRAMOVER

Utviklingen i flere økonomiske indikatorer tyder på at den økonomiske veksten i de industrialiserte landene vil bli positiv i andre halvår i år. Veksten kommer imidlertid etter at den økonomiske aktiviteten har falt til svært lave nivåer. Med andre ord så er avstanden opp til tidligere produksjonsnivå fremdeles meget stor.

Et stort usikkerhetsmoment er hvor sterk den økonomiske veksten som nå er i emning vil bli. En studie fra OECD (2009) som ser på tidligere erfaringer med finanskriser, viser at slike kriser har medført en nedgang i nivået

på trend-BNP.⁵ Det framgår imidlertid av studien at vekst-ratene i BNP etter hvert kommer tilbake på sitt gamle nivå. Dette tyder på at den økonomiske veksten kan være under trendveksten i en periode og at denne lavkonjunkturen kan bli langvarig.

Norge er en liten og åpen økonomi som derfor vil være påvirket av den økonomiske utviklingen blant landets handelspartnere. Prognoser fra internasjonale analysebyråer viser at den nærmeste perioden vil være preget av lav global vekst. OECD anslår at BNP i euroområdet vil gå ned med 3,9 prosent i inneværende år, mens det for neste år er ventet nullvekst. I USA er utviklingen i BNP forventet å bli på henholdsvis -2,8 og 0,9 prosent i 2009 og 2010. Til tross for at dette i historisk sammenheng er svært lave tall, er det en klar oppjustering fra tidligere anslag.

En stor del av usikkerheten rundt utviklingen framover er knyttet til utviklingen i USA. De kraftige penge- og finanspolitiske tiltakene ser ut til å ha effekt på den amerikanske økonomien ved at de fleste økonomiske indikatorer nå peker oppover. Med en sterk økning i arbeidsledigheten er det likevel mest sannsynlig at vekstbidraget fra husholdningene vil være liten i den nærmeste tiden. Økt nettoeksport, som de siste nasjonalregnskapstallene har vist, er trolig det som nå i første omgang kan bidra til at veksten i USA tar seg opp. I denne sammenheng er det viktig at land som Kina og India øker sin etterspørsel etter produkter produsert i utlandet.

Stabil sysselsetting

Norge har kommet gjennom nedgangskonjunkturen med et mindre produksjonsfall enn de fleste andre industrialiserte land. Dette henger sammen med en relativt stor offentlig sektor med høy etterspørsel etter arbeidskraft og et høyt nivå på aktiviteten innenfor oljevirksomheten. Det private forbruket har også holdt seg oppe, noe som har gjort at aktiviteten innenfor handels- og servicenæringene ikke har hatt noen stor tilbakegang. I tillegg har kronekursen svekket seg betydelig, noe som sannsynligvis har bidratt til en mindre nedgang i eksporten sammenlignet med mange andre land.

Etter å ha falt siden begynnelsen av 2008 har det private konsumet vist en svak økning gjennom det siste halve året. En markant nedgang i rentene og bedre jobbsikter er sannsynligvis de viktigste årsakene til dette.

Ifølge anslag fra SSB ligger investeringsnivået innenfor industrien an til å bli 26 prosent lavere i 2009 enn i 2008. Innen bergverksdrift og kraftforsyning ser det imidlertid ut

til å bli en vekst i investeringene. For 2010 viser anslagene at investeringsnivået vil være uforandret. Det er særlig de mest eksportrettede næringene som reduserer investeringene. Den sterke nedgangen i investeringene for inneværende år kommer etter flere år med en sterk kapasitetsoppbygging i kjølvannet av sterk etterspørsel fra innenlandske og utenlandske markeder. Ettersom produksjonen har falt kraftig siden i fjor har kapasitetsutnyttningen blitt lav. Et lavere investeringsnivå kommer dermed som en følge av at bedriftene nå ønsker å tilpasse virksomheten til en lavere etterspørsel.

Ifølge SSB ligger de planlagte investeringene innenfor olje- og gassvirksomheten an til å være på et høyt nivå også neste år. Vi legger til grunn at investeringene vil øke noe i 2009 for så å stabilisere seg i 2010. Dette vil føre til at aktiviteten innenfor leverandørindustrien vil være høy også i prognoseperioden. Usikkerheten rundt utviklingen framover i petroleumsnæringen er høy. Trolig er mange av de planlagte prosjektene avhengig av å ha en relativt høy oljepris for å være lønnsomme.

Vi forutsetter at statsbudsjettet for neste år, i tråd med handlingsregelen, blir lagt om i en mindre ekspansiv retning enn hva som har vært tilfelle for inneværende år. Dette forutsetter at økonomien ikke blir utsatt for nye uventede forstyrrelser.

Det tar vanligvis et halvt til ett år før endringer i produksjonen for fullt slår ut i endringer i sysselsettingen. Ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse har sysselsettingen siden i fjor høst falt svakt. Antall timeverk har imidlertid falt sterkere. Dette tyder på at mange bedrifter har beholdt en stor del av arbeidsstokken selv om produksjonen har gått ned. Redusert behov for arbeidskraft har i mange tilfeller blitt gjennomført ved mindre bruk av overtid og arbeidstidsreduksjoner. En annen viktig grunn til at sysselsettingen ikke har falt mer kan også være at bedriftene har kuttet ned på utbetaling av bonuser og lønn. Det kan også tenkes at mange bedrifter har beholdt ansatte som de nå strengt tatt ikke har behov for i påvente av en ny konjunkturoppgang. Dette kan sees i sammenheng med at mange arbeidsgivere i forrige høykonjunktur erfarte at det var vanskelig å rekruttere kvalifisert arbeidskraft. NAV forventer at sysselsettingen kun vil gå marginalt ned i 2009 og 2010.

Økning i arbeidsstyrken

Det er ifølge SSBs befolkningsframskrivninger ventet at det vil være en vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder også i 2010. Det er særlig de yngste og eldste aldersgruppene som bidrar til denne veksten. Dette er to grupper som i tidligere nedgangskonjunkturer ofte har trukket seg ut av arbeidsmarkedet i form av tidligpensjonering eller utdan-

⁵ Trend-BNP er definert som det nivået på BNP som er forenlig med stabil prisvekst.

ning.

Endringene i pensjonsreglene for 67- og 68-åringene som gjør det mulig å arbeide uten avkorting i pensjonen, gir sterkere incentiver til at eldre arbeidstakere skal utsette pensjoneringstidspunktet. Dette trekker isolert sett i retning av at flere eldre vil ønske å jobbe lengre i årene fremover.

Ifølge tall fra Samordna opptak, har det vært en sterk økning i antallet søknader til høyere utdanning. Dette, sammen med tall fra SSB som viser at yrkesfrekvensen blant de mellom 15-24 år ble redusert med 1,8 prosentpoeng fra 2.kvartal 2008 til samme kvartal i år, indikerer også at mange unge nå velger utdanning framfor å søke arbeid.

2008 var det første året siden 2003 at nettoinnvandringen av polakker var lavere enn foregående år. Samtidig viser sysselsettingstall at årsveksten i antallet sysselsatte polakker var lavere i 4. kvartal 2008 sammenlignet med tilsvarende periode året før. Dette tyder på at arbeidsinnvandringen til Norge er svært etterspørselsbestemt. Polen ser ut til å komme ut av nedgangskonjunkturen med et mindre produksjonsfall enn mange andre land i Øst-Europa. NAV forventer på bakgrunn av dette at tilstrømmingen av nye arbeidsinnvandrere vil fortsette å avta i prognoseperioden, samtidig som en del arbeidsinnvandrere vil vende hjem.

For 2009 og 2010 forventer NAV at tendensen til at flere yngre velger utdanning vil fortsette. Samtidig gjør økt

arbeidsledighet at flere eldre vil kunne trekke seg ut av arbeidsstyrken. Dette fører til at antallet yrkesaktive som andel av befolkningen vil gå ned. På grunn av befolkningsvekst forventer NAV at arbeidstyrken likevel vil øke med 14 000 i 2009 og 10 000 i 2010.

Fortsatt vekst i ledigheten

Gjennom høsten i fjor og vinteren i år økte ledigheten svært raskt. Fra august i fjor til april i år økte ledigheten med omtrent 30 000 personer. I de siste månedene har ledighetsveksten avtatt klart. Noe av dette skyldes en opptrapping av tiltaksnivået, og i prognosen legger vi til grunn at antallet tiltaksdeltakere vil øke noe også gjennom resten av 2009.

Vi venter at ledigheten gjennom prognoseperioden vil fortsette å øke, men i et langt lavere tempo enn den har gjort det siste året. Et etter hvert noe høyere aktivitetsnivå gjennom de gjenværende månedene av 2009 og 2010 bidrar til å redusere ledighetsveksten. I gjennomsnitt for 2009 og 2010 anslår vi at antallet registrerte ledige vil bli på henholdsvis 71 000 og 80 000, noe som tilsvarer 2,7 og 3,1 prosent av arbeidsstyrken. Dette innebærer at det vil være mellom 85 000 og 90 000 helt ledige på det meste i 2010. NAVs prognose tilsier at den registrerte ledigheten i 2010 blir lavere enn det den var på det høyeste i forrige konjunkturtilbakeslag i 2003.

Tabell 1:

NAVs vurdering av gjennomsnittlige antall arbeidsledige i 2009 og 2010. Faktiske tall for 2008.

	2008	2009	2010
Registrerte arbeidsledige(personer)	42 570	71 000	80 000
Registrerte helt arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	1,7 %	2,7 %	3,1 %
Arbeidsledige, AKU i prosent av arbeidsstyrken	2,6 %	3,3 %	3,9 %

Tabell 2:

Endringer i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledige fra året før.

	2008	2009	2010
Arbeidsstyrke (AKU)	80 000	14 000	10 000
Sysselsetting (AKU)	76 000	-5 000	-5 000
AKU arbeidsledige	4 000	19 000	15 000
Registrerte helt arbeidsledige	-3 500	28 000	9 000